

УДК 658.012

Н.П. Карачина

Вінницький національний технічний університет

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КАТЕГОРІЙ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Проведено дослідження тотожних та пояснювальних категорій економічної безпеки підприємства. Сформовано карту взаємопов'язаних понять на основі виявлених взаємозалежностей і суперечностей у термінології секурітології.

Ключові слова: економічна безпека, небезпека, загроза, ризик, негативний вплив, криза.

N.P. Karachina

TERMINOLOGY CATEGORIES CORRELATION IN THE CONTEXT OF ECONOMIC SECURITY

The research of identical and explanatory categories of economic security is made. The map of interrelated concepts based on the shown interconnections and contradictions of security.

Keywords: economic security, danger, threat, risk, negative impact, crisis.

Н.П. Карачина

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ВЗАИМОСВЯЗЬ КАТЕГОРИЙ В КОНТЕКСТЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Проведено исследование тождественных и объяснительных категорий экономической безопасности предприятия. Сформирована карта взаимосвязанных понятий на основе обнаруженных зависимостей и противоречий в терминологии секуритологии.

Ключевые слова: экономическая безопасность, опасность, угроза, риск, негативное влияние, кризис.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. За умов динамічного нестабільного зовнішнього середовища вітчизняних підприємств доволі часто при оцінюванні їх економічної безпеки як науковці, так і практики відзначають про небезпеку, загрози, ризик, негативний вплив, кризу. Відтак, вважаємо за необхідне визначити приналежність наведених понять до економічної безпеки та виявити їх характер

зв'язку: тотожний або пояснювальний. Це обумовить чіткість у розмежуванні сутності та змісту категорій в контексті економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Сутність економічної безпеки за останні десятиріччя розкрита у наукових працях багатьох вчених, зокрема: І. Чорнодіда, О. Шнипко, Є. Крихтіна, Л. Омеляновича, Є. Олейнікова, Л. Коженковські, В. Третьяка, В. Сенчагова, В. Гейця, В. Мунтіяна, А. Козаченко, В. Пономарьова, Н. Подлужної та інших. Проте в зазначених роботах відсутні дослідження щодо взаємозв'язку категорій в термінології секурітології (науки про безпеку). Наявні лише деякі напрямки вирішення окресленої проблематики в роботах А. Пекіна, І. Плетникової, К. Горячової, які поверхнево та частково відображають характер взаємозв'язку досліджуваних категорій.

Цілі статті. Мета наукової роботи полягає у дослідженні тотожних і пояснювальних категорій економічної безпеки підприємства та побудові карти взаємопов'язаних понять на основі виявлених взаємозалежностей і суперечностей у термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Передусім відзначимо авторське трактування категорії економічна безпека підприємства, в контексті якої буде здійснюватись дослідження її взаємозв'язку із тотожними або пояснювальними вищезазначеними поняттями. Відтак, економічна безпека підприємства – це стан потенційної або відносної захищеності підприємства, який забезпечує незалежність, стабільність, стійкість, здатність до розвитку та спроможність запобігати і підтримувати вплив зовнішніх і внутрішніх загроз в певних межах.

Під небезпекою взагалі в теорії розуміють об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на соціальний організм, у результаті якого йому може бути заподіяний який-небудь збиток, шкода, що погіршує його стан, що додає його розвитку небажану динаміку або параметри. Як джерела небезпеки у свою чергу розуміють умови і фактори, що приховують у собі і за певних умов сам по собі або в різній сукупності виявляють ворожі наміри, шкідливі властивості, деструктивну природу. За своїм генезисом вони мають природне, техногенне і соціальне походження [1, с. 107]. В цьому контексті небезпека – це цілком усвідомлювана, але не фатальна ймовірність завдання шкоди кому-небудь, чому-небудь, обумовле-

на наявність об'єктивних і суб'єктивних факторів, які мають властивості, що їх породжують. І. Плетникова зазначає, що небезпека є спонукальним стимулом діяльності по забезпеченню безпеки і виділяє два типи безпеки: гіпотетичну відсутність небезпеки, самої можливості негативних впливів на об'єкт; реальну захищеність від небезпеки, здатність протистояти їй. Поряд із зазначеним І. Плетникова розрізняє за ступенем імовірності реальну і потенційну небезпеки, а за можливими наслідками виділяє наступні види небезпеки [2, с. 9]:

– виклик – сукупність обставин, не обов'язково конкретно загрозливого характеру, але, які безумовно потребують реагування на них (при відсутності реакції підприємства можливі як сприятливі, так і несприятливі для нього наслідки);

– неприйнятний ризик – можливість виникнення несприятливих наслідків для суб'єкта, що господарює, при сформованих зовнішніх і внутрішніх умовах (при відсутності реакції підприємства можливі несприятливі для нього наслідки);

– загроза – найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки, коли для суб'єкта економічних відносин обов'язково настануть несприятливі наслідки, якщо не застосовувати ніяких заходів для їх запобігання.

В контексті зазначених досліджень А. Пекін погоджується, що під загрозою слід розуміти найбільш конкретну і безпосередню форму небезпеки, яка за своєю метою чи за своїм результатом порушує структуру, функції, джерела існування об'єкта [3, с. 23]. Водночас К. Горячова також зазначає, що поняття «загроза» є близьким за суттю до терміну «небезпека» за рівнем впливу на об'єкт загрози. Загроза – ще одна форма небезпеки – небезпека на стадії переходу з можливості у дійсність як наявна чи потенційна демонстрація готовності: по відношенню до суб'єктів господарської діяльності – одних суб'єктів завдати шкоду іншим або по відношенню до процесів, явищ – негативно вплинути на господарську діяльність підприємства [4, с. 66].

Відносно категорії «ризик», то згідно із зазначеним, це різновид небезпеки, одна із форм небезпеки, тобто можлива небезпека невдачі запланованих дій. Проте для формування власної позиції розкриємо різноманітні визначення «ризик» в інтерпретації як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Відтак, Міжнародна Органі-

зація зі стандартизації (ISO) [5] розробила у 2002 році Довідник 73 (Guide 73) – словник, який визначає основні принципи для використання в стандартах ризик-менеджменту. Відповідно до даного джерела «ризик» визначається як комбінація ймовірності настання події та її наслідку [5–8]. Водночас під «ймовірністю» розуміється найбільш вірогідний ступінь настання події. Сама ж «подія» трактується як явище випадкового збігу обставин, а наслідок – це результат події. Дж. Шортрид, Л. Крег та С. Мак-Колл також розглядають дефініцію ризику як комбінацію ймовірності настання події та її наслідку. При цьому автори чітко зазначають, що наслідки можуть коливатися в межах від позитивних до негативних та виражаються кваліфікаційно й квантитативно, тобто кількісно і якісно.

Федерація європейських асоціацій ризик-менеджерів і Російське товариство управління ризиками у «Стандартах управління ризиками» погоджується із позицією відображеною у вищезгаданому виданні (ISO/Guide 73): «ризик – це комбінація події та її наслідків» [9, с. 16]. Крім того, автори стандартів зазначають, що будь-які дії призводять до наслідків, які несуть як потенційно «позитивні» можливості, так і «небезпечності» для організації. Отже, з вищенаведених тверджень у [7; 9] до універсального визначення поняття «ризик» відносяться такі базові компоненти: ймовірність, подія, наслідок.

О. Єгорова, І. Івченко А. Старостіна та В. Кравченко при дослідженні проблем термінології посилаються на визначення В. Гранатурова, за яким економічний ризик – «це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якого є можливість кількісно і якісно визначити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі та відхиленні від мети» [10, с. 9; 11, с. 18]. Проте В. Бабін вважає, що «по-перше, ризик доволі рідко ототожнюється з діяльністю, оскільки певною мірою будь-яка діяльність припускає ризик, а ризик існує ще до початку діяльності. По-друге, подолання невизначеності найлегше здійснити шляхом отримання додаткової інформації, але діяльність з подолання невизначеності не є власне ризик [12, с. 18]». Критичне ставлення щодо ототожнення ризику з діяльністю також висловила О. Єгорова, так як, враховуючи філософське визначення діяльності як специфічної людської форми активного відношення до навколиш-

нього світу, відзначає, що не всі прояви ризику на практиці можна визначити через дане тлумачення [13, с. 9].

В. Вітлінський та С. Наконечний наводять визначення економічного ризику на аналогічній основі, але з доданням впливу зовнішніх чинників та без прив'язки до поняття «діяльність»: «економічний ризик – об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності у ситуації неминучого вибору і відображає міру (ступінь) досягнення сподіваного результату, невдачі та відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих та неконтрольованих чинників за наявності прямих та зворотних зв'язків» [14, с. 26]. Подібну позицію займають Т. Клебанова та Є. Раєвнева, які під економічним ризиком розуміють можливість відхилення від мети, заради досягнення якої було прийнято управлінське рішення [15, с. 20]. Проте М. Клапків відзначає, що ризик – «це імовірність настання втрат очікуваної економічної (фінансової) користі або ж прямих збитків внаслідок появи непевної (випадкової) події [6, с. 62]».

Слід відзначити, що наведені твердження Д. Наумов доповнює такими підходами до розкриття ризику [16, с. 36]: можливість появи збитку; можливість досягнень; дисперсія дійсних і очікуваних результатів; вид загрозової події; предмет страхування; непевність; невизначеність.

Оцінюючи всі наведені погляди, вважаємо, що поняття ризик в контексті економічної безпеки розкривається лише з негативного аспекту (не зважаючи на підтримання автором позиції окремих науковців відносно як негативності, так і позитивності наслідків ризику) і за авторським трактуванням ризик – це ймовірність настання небезпеки та її негативного наслідку.

Відтак, на основі проведених досліджень переконуємось, що формами небезпеки є виклик, ризик та загроза; при цьому виклик і ризик відносяться до потенційної небезпеки, а загроза являє собою реальну небезпеку.

Відносно поняття «негативний вплив», то вважаємо, що це результат загрози, який пов'язується з економічним розвитком та станом суб'єкта господарювання, невід'ємними складовими якого є вже вищезгадані економічна стабільність і стійкість, а також економічна безпека.

Поняття «криза», на погляд А. Пекіна, не має прямого зв'язку у відношенні характеристики категорії економічна безпека. Економічна безпека теоретично може бути взагалі відсутня у суб'єкта господарювання, може бути на низькому, не відповідному реальним існуючим загрозам рівні, але кризи економічної безпеки бути не може [3, с. 23]. Вважаємо, що кризу в контексті економічної безпеки доцільно розглядати з двох позицій: наслідок невідповідної існуючим загрозам системи економічної безпеки та стан або умови, які сприяють виникненню небезпек.

Узагальнення окреслених позицій автора щодо тотожності таких понять як: «економічна безпека», «небезпека», «загроза», «ризик», «негативний вплив», «криза» представлено на карті взаємозв'язку даних категорій (рис. 1).

Рис. 1. Карта термінологічного взаємозв'язку категорій в контексті економічної безпеки

Висновки. Представлені результати показують, що економічна безпека має безпосереднє відношення до однієї із форм небезпеки – загрози, яка набуває реальної небезпеки на стадії переходу з

ймовірності у дійсність. Адже економічна безпека – це стан захисту саме від загроз, а не від виклику та ризику, які є потенційною небезпекою. В свою чергу негативний вплив є результатом дії загрози на економічний розвиток суб'єкта господарювання. Відтак, досліджувані категорії існують в єдиному термінологічному просторі, але поєднані як результат, наслідок або передумова.

Література

1. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность): учеб.-практ. пособие / Российская экономическая академия им. Г. В. Плеханова / Е. А. Олейников (ред.) – М.: Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
2. Плетникова І. Л. Визначення рівня і забезпечення економічної безпеки залізниці: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.04 / І. Л. Плетникова ; Харківська державна академія залізничного транспорту. – Х., 2001. – 15 с.
3. Пекін А. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія / А. Пекін // Економіст. – 2007. – №8. – С. 23–25.
4. Горячова К. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. Горячова // Економіст. – 2003. – №8. – С. 65–67.
5. International Organization of Standardization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iso.org>
6. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків / М. С. Клапків. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 570 с.
7. Makin Paul Applying the principles of risk management to the supply and use of machines / Paul Makin // ISO Bulletin January. – 2002. – 15 p.
8. Качалов Р. М. Управление хозяйственным риском / Р. М. Качалов. – М.: Наука, 2002. – 192 с.
9. Стандарты управления рисками. Федерация европейских ассоциаций риск менеджеров (FERMA), 2003. – 16 с.
10. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: учебное пособие / В. М. Гранатуров. – М.: Издательство «Дело и сервис», 1999. – 112 с.
11. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – К.: Політехніка, 2003. – 116 с.
12. Бабин В. А. Практические аспекты оценки риска в бизнесе / В. А. Бабин // Управление риском. – 2004. – №3. – С. 18–20.
13. Егорова Е. Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе / Е. Е. Егорова // Управление риском. – 2002. – №2. – С. 9–12.
14. Вітлінський В. В. Ризик у менеджменті / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний. – К.: Борисфен-М, 1996. – 336 с.
15. Клебанова Т. С. Теория экономического риска : учебно-методическое пособие для самостоятельного изучения дисциплины / Т. С. Клебанова, Е. В. Раевнева. – Х.: Издательский Дом «ИНЖЕК», 2003. – 156 с.
16. Наумов Д. Проблемный аспект формування поняття «підприємницький ризик» / Д. Наумов // Економіст. – 2008. – №1. – С. 36–39.